

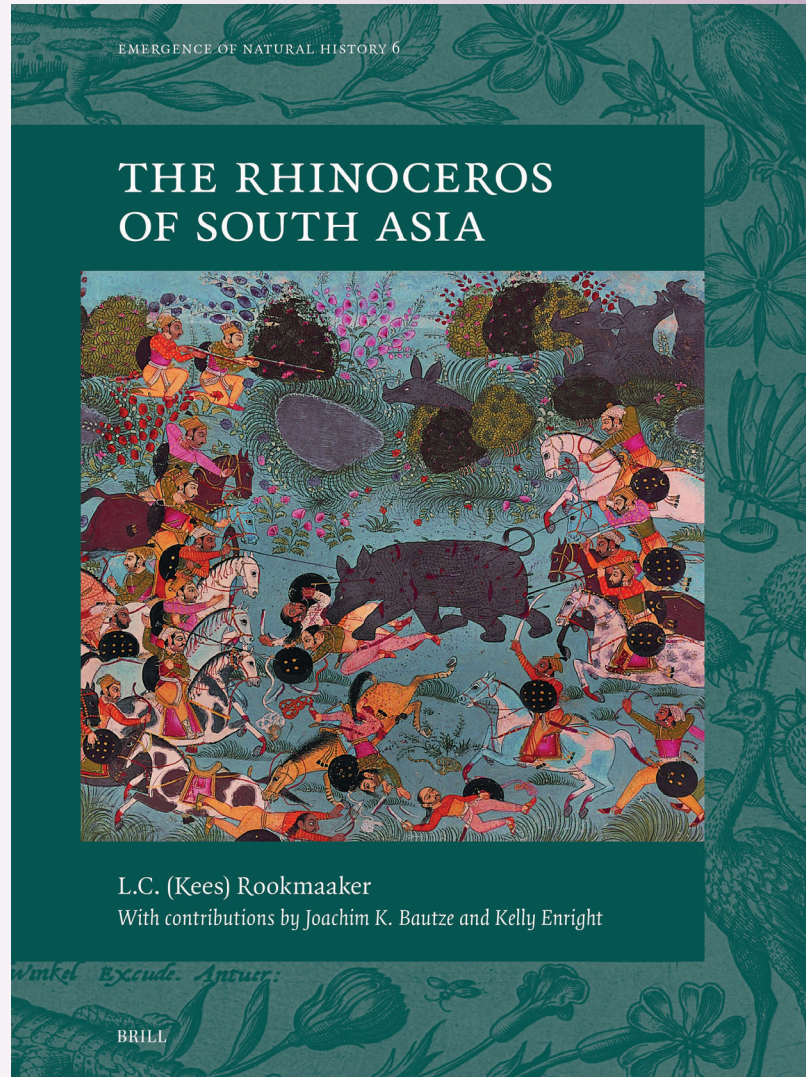
L.C. (KEES) ROOKMAAKER, 2024
THE RHINOCEROS OF SOUTH ASIA. SERIES: EMERGENCE OF NATURAL HISTORY, VOLUME 6

Dit is een heel bijzonder boek. Kees Rookmaaker studeerde in Utrecht en was voor een groot deel van zijn werkzame leven verbonden aan de National University of Singapore. Hij is hoofdredacteur van de website *Rhino Resource Center*, waarop een onbeschrijflijke hoeveelheid gegevens bijeengebracht is. Op 16 augustus j.l. vermeldt de website: ‘The RRC has 28,752 references with 28,843 downloadable PDFs.’ Er is ook een database aanwezig van neushoornfossielen.

De boeken die uitgeverij Koninklijke Brill uitgeeft hebben twee belangrijke eigenschappen: ze zijn van topkwaliteit en ze zijn heel duur. Dat laatste is natuurlijk lastig, als een boek zoals dit uitgebreide gegevens bevat over Zuid-Azië en de meeste wetenschappers en hun instituten daar niet in staat zijn dit boek aan te schaffen. Uitgeverij Brill was bereid het boek (als pdf) gratis ter beschikking te stellen, mits een groot deel van de productiekosten gedekt zou worden. Kees Rookmaaker startte een crowdfundingactie en die slaagde!

Het is ook een heel treurig boek. Het beschrijft de teloorgang van de drie Aziatische neushoornsoorten: de Javaanse neushoorn (kwetsbaar, maar één beschermd gebied, 50 dieren), de Sumatraanse neushoorn (snel in aantal afnemend, onvoldoende beschermd, 275 dieren) en de Indische neushoorn (aantal wordt langzaam groter, in zeven reservaten, 2600 dieren). Die teloorgang wordt niet alleen beschreven, maar ook afgebeeld met talloze foto’s van trotse jagers en dode neushoorns, foto’s van rijen neushoornkoppen, de toekomstige trofeeën aan de muur. Veel gekroonde hoofden gingen op neushoornjacht en veel vermogenden volgden in hun voetsporen. Stropers, die het om de hoorns te doen waren, namen natuurlijk geen foto’s, maar hun aandeel was zeker zo groot.

Waarom is dit boek ook belangwekkend genoeg voor een recensie in dit blad, waarin toch vooral uitgestorven dieren aan de orde komen? Daar is een aantal redenen voor. Allereerst is er een hoofdstuk over fossiele neushoorns in

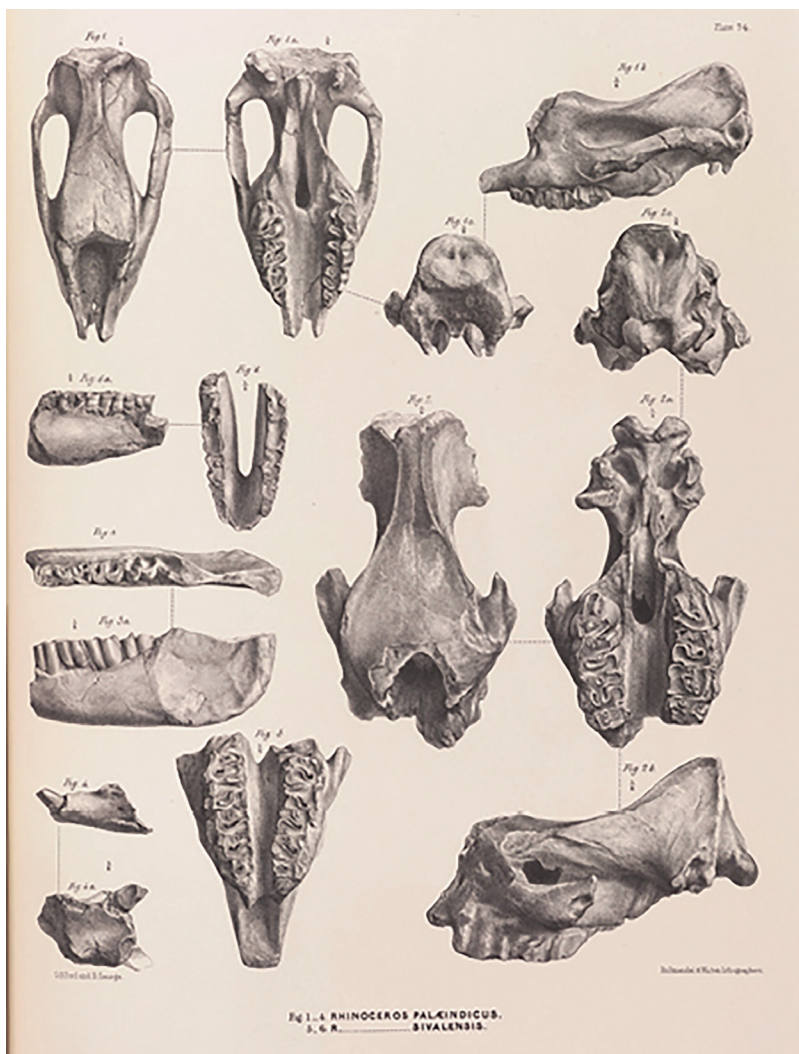
het boek opgenomen (blz. 103-113) met heel veel verwijzingen naar de oorspronkelijke en latere bronnen. Ook de afbeeldingen van fossiele botten en gebitselementen kunnen voor vergelijking en determinatie nuttig zijn. Van de recente soorten zijn ook veel van zulke afbeeldingen opgenomen. Een goudmijntje voor paleontologen.

Een andere reden is dat paleontologen altijd proberen zich een beeld te vormen van de ecosystemen waarin de uitgestorven neushoorns voorkwamen. Er wordt dan gezocht naar analoge, nog niet uitgestorven soorten: hoe gedragen die zich, hoeveel variatie zit er in hun voedsel, hoe gaan ze om met predatoren, hoe snel planten ze zich voort?

Nog een reden is dat het boek het uitsterven van de drie soorten documenteert. Oorzaken hiervoor zijn afnemende populatiegrootte, verbrokkeling van het verspreidingsgebied door veranderend landgebruik, vermindering van genetische variatie en ook bejaging.

Ze zijn nog wel niet echt uitgestorven, maar balanceren op het randje. Bejaging zal ook een belangrijke reden geweest zijn voor het uitsterven van de megafauna in het Laat-Pleistoceen en Holoceen bij ons. Daarbij maakte het verminderende effect van de dieren op het ecosysteem en het effect van klimaatverandering dat veel diersoorten uitstierven. Ook veel neushoornsoorten.

Onlangs verscheen een studie waarin aan de hand van diverse factoren een fijnmazig computermodel ontwikkeld werd, waarmee het uitsterven van de wolharige neushoorn op een kaart zichtbaar gemaakt kon worden in tijd en plaats (Fordham et al. 2024). De conclusie is dat de wolharige neushoorn weliswaar een brede ecologische niche had, maar in kleine kuddes leefde en een beperkte mogelijkheid had om zich te verspreiden. Door klimaatverandering raakten de dieren ‘opgesloten’ in beperkte en suboptimale gebieden, die steeds minder geschikt werden. De voortdurende jacht maakte dat de geïso-

EXTRA INFORMATIE

Fordham, D.A., S.C. Brown, E. Canteri, J.J. Austin, M.V. Lomolino, S. Haythorne, E. Armstrong, H. Bocherens, A. Manica, A. Rey-Iglesia, C. Rahbek, D. Nogués-Bravo & E.D. Lorenzen (2024) 52,000 years of woolly rhinoceros population dynamics reveal extinction mechanisms. *PNAS* 121-24, <https://doi.org/10.1073/pnas.2316419121>

Rhino Resource Center:
<http://www.rhinoresourcecenter.com>

Database neushoornfossielen:
<http://www.rhinoresourcecenter.com/about/fossil-rhino-database.php>

leerde populaties langzamerhand verdwenen, op het laatst in Oost-Siberië. De jachtdruk was niet eens zo hoog. De auteurs geven aan dat fragmentatie van het leefgebied en het effect daarvan op de veranderingen in de metapopulatie nadrukkelijk betrokken moeten worden bij de megafauna-uitstervingen.

Wat toen de wolharige neushoorns overkwam, overkomt nu ook de recente neushoorns, stellen de auteurs aan het eind van hun artikel. Door een combinatie van veranderend landgebruik en jacht leven de recente neushoorns verspreid in maar een klein deel (in reservaten) van hun oorspronkelijke verspreidingsgebied. Ze stellen dat er in het Laat-Pleistoceen 61 soorten megaherbivoren (>1000 kg) leefden. Nu leven er nog maar acht, en vijf daarvan zijn neushoorns, levend in geïsoleerde gebieden, vaak suboptimaal en gevoelig voor klimaatveranderingen. En er wordt gejaagd (gestroopt). Dat was net zo bij de wolharige neushoorn, schrijven ze. We weten hoe het afliep.

Maar nu weer terug naar het boek. De meeste aandacht gaat uit naar de Indische neushoorn (*Rhinoceros unicornis*), meer dan 500 bladzijden. Alles komt aan de orde: taxonomie en nomenclatuur, dieren in gevangenschap, rotsschilderingen, archeologie, historische vermeldingen en verspreidingsgebied, beroemdheden die kwamen jagen en nog veel meer. Alles ruim van afbeeldingen voorzien.

De Javaanse neushoorn (*Rhinoceros sondaicus*) krijgt bijna 90 bladzijden en bovengenoemde onderwerpen worden hier ook systematisch behandeld. De Sumatraanse neushoorn (*Dicerorhinus sumatrensis*) wordt tenslotte, opnieuw met dezelfde onderwerpen, in bijna 70 bladzijden besproken. Bij beide soorten zijn veel afbeeldingen geplaatst.

Tenslotte, in de 'epiloog' het treurige einde, een uitgebreide documentatie van het verdwijnen van beide laatste soorten uit Zuid- en Zuidoost-Azië. Hoe groot was het historische versprei-

dingsgebied en wanneer verdwenen ze? De Javaanse neushoorn verdween buiten Java aan het begin van de 20e eeuw en leeft alleen nog maar in een klein reservaat op Java. De Sumatraanse neushoorn hield het buiten Sumatra langer uit, tot eind 20e eeuw, en leeft nu alleen nog maar op Sumatra.

Toch nog een lichtpuntje: de Indische neushoorn leeft in India onder strikt toezicht in een aantal reservaten en het aantal dieren neemt langzaam toe.

Samenvattend, een prachtig boek voor eenieder die zich in neushoorns wil verdiepen, of ze nu fossiel of nog onder ons zijn.

Hardcover: 890 pagina's
Uitgever: Koninklijke Brill
Taal: Nederlands
ISBN: 9789004544888